

TULEVAISUUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 6/2009 vp

Valtioneuvoston selonteko Itämeren haasteista ja Itämeri-politiikasta

Ympäristövaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 11 päivänä kesäkuuta 2009 lähettäessään valtioneuvoston selonteon Itämeren haasteista ja Itämeri-politiikasta (VNS 6/2009 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi ympäristövaliokuntaan samalla määrännyt, että tulevaisuusvaliokunnan on annettava asiasta lausunto ympäristövaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- EU-erityisasiantuntija Nina Hyvärinen, valtioneuvoston kanslia
- Itämeri-suurlähettiläs Jari Luoto, ulkoasiainministeriö

- valtiosihteeri Jouni Lind, maa- ja metsätalousministeriö
- hallitusneuvos Jaana Heikkinen, liikenne- ja viestintäministeriö
- neuvotteleva virkamies Barbro Widing, työ- ja elinkeinoministeriö
- hallitusneuvos Ulla Kaarikivi-Laine, ympäristöministeriö
- johtaja Juha Kaskinen ja kehitysjohtaja Olli Hietanen, Tulevaisuuden tutkimuskeskus
- professori Urpo Kivikari
- Itämeri-valokuvaaja Jukka Nurminen.

Lisäksi valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon Suomen luonnonsuojeluliitto ry:ltä.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Tiivistelmä

Tulevaisuusvaliokunta puoltaa hallituksen selontekoa, joka kattaa hyvin erityisesti Itämeren suojeluun liittyvät keskeiset asiat.

Suomessa maatalouden päästöt ovat suurin yksittäinen kuormituslähde. Ilmastonmuutos asettaa lisävaateita maanviljelylle. Maanviljelijän suojelurasitteiden kasvulla on rajansa, ja jotta maanviljelyn jatkuminen voidaan pitkällä aikavälillä turvata, valiokunta esittää nostettavaksi yleiseen keskusteluun maatalouden ravinnetase-ajattelun ja päästökaupan.

Yleistä. Valtioneuvoston selonteko käsittelee yleisesti ottaen kaikki keskeiset Itämeren suojeluun liittyvät kysymykset. Sen sijaan Itämeren alueen talouden pitkän aikavälin ongelmista ja niiden kytkennöistä globaaleihin ja eurooppalaisiin kehityspiirteisiin ei ole saatu yhtä selkeää otetta.

Itämeren alueen merkityksen ja arvostuksen kannalta on olennaista, että sen osapuolet kokevat alueen kehityksen ja yhteistyön itselleen tärkeäksi, hyödylliseksi ja välttämättömäksi. Jos hallitukset ja muut toimijat tämän sisäistävät,

Itämeri-hankkeet voivat menestyksekkäästi edetä eri maissa kilpailevien hankkeiden ja sijoitusten kanssa.

Tulevaisuusvaliokunta on lausunnossaan EU:n Itämeren alueen strategiasta (TuVL 5/2009 vp — E 75/2009 vp) käsitellyt Itämeripolitiikkaa talouden ja ympäristön vuorovaikutuksena ja viittaa näiltä osin tähän lausuntoonsa.

Itämeri-politiikan suhde pohjoiseen ulottuvuuteen on tärkeä. Valiokunta on käsitellyt myös tätä asiaa tarkemmin EU:n Itämeren alueen strategia -lausunnossaan.

Suomen kannalta on olennaista yhteisten ongelmien kokonaisvaltainen käsittely. Eritasoisien toimintaohjelmien toteutus edellyttää kaikkien Itämeri-valtioiden ja muiden osapuolten sitoutumista. Suomen hallinnolta se edellyttää tiivistä poikkihallinnollista toimintamallia. Rahoitusta, joka on Itämeren suojelun ehkä vaikein kysymys, käsitellään myös edellä mainitussa lausunnossa EU:n Itämeren strategiasta.

Suomen on syytä olla esimerkkinä toimenpiteohjelmien sisältämien tavoitteiden seurannassa, tulosten tilastoinnissa ja arvioinnissa.

Yhtenäinen talousvyöhyke. Talouden kannalta pitkän aikavälin tavoitteena tulisi olla Itämeren yhtenäinen talousvyöhyke. Kaupan kannalta on ensisijaista, että valtiot ovat jo poistaneet enimmäkseen esteet ja turhat kustannukset kansainvälisiltä liiketoimilta. On arvioitu, että kaikkien jäljellä olevien kansainvälisiä talousyhteyksiä rasittavien esteiden ja häiritsevien poistamisella alueen kansantuotetta voisi lisätä yhdellä prosentilla. Tämä arvio osoittaa, että useimpiin muihin alueisiin verrattuna Itämeren alueella on päästy jo lähelle vapaakaupan ihannetta. Silti esimerkiksi Suomen vienti Venäjälle ja Puolaan on jäänyt paljon pienemmäksi kuin niin sanottu kaupan normaalitaso edellyttää, mikä kertoo hyödyntämättömistä vientimahdollisuuksista.

Energiayhteydet. Suunnitelmat alueen energia-yhteyksistä, sähkömarkkinoiden kehittämisestä, maakaasuverkoista ja ilmastomuutoksen hillitsemisestä ovat osa laajaa energiaturvallisuuden hoitoa. Itämeren alueen energian toimitusvar-

muus on eräs Itämeri-politiikan keskeisiä tavoitteita.

Maahanmuutto. Selonteossa ei riittävästi käsitellä työvoiman liikkuvuutta eikä maahanmuuttoa, jotka ovat alueen tulevaisuudelle olennaisia. Erityisesti etäältä tulevan maahanmuuton ongelmiin on varauduttava ja suunniteltava muun muassa kotouttaminen ajoissa. Kysymys ei ole vain työvoiman kansainvälisestä liikkuvuudesta vaan paljon laajemmasta, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden muodostamasta kokonaisuudesta. Pitkällä aikavälillä tarkastellen ilmaston lämpenemisen on ennakoitu aiheuttavan suuria väestön ja pakolaisten muuttovirtoja, joihin on myös Itämeren alueella etsittävä ajoissa kestäviä ratkaisuja.

Maatalouden ravinnetase-ajattelu. Itämeren päästöistä tulevaisuusvaliokunta nostaa esille tässä yhteydessä vain maatalouden kuormituksen. Suomessa maatalouden päästöt vesiin ovat suurin yksittäinen kuormituslähde. Noin 60 % fosforikuormituksesta ja noin 50 % typpeikuormituksesta on peräisin maataloudesta. Maatalouden tukijärjestelmän tarkistukset ajoittuvat vuodelle 2010, ja vuonna 2014 alkavalle uudelle ohjelmakaudelle haetaan tehostettuja ja uusia keinoja kuormituksen vähentämiseksi. Koska teollisuuden ja yhdyskuntien jätevesikuormitusta on pystytty vähentämään tehokkaasti vuosikymmenien aikana, on jatkossa pyrittävä etsimään erilaisia keinoja nimenomaan maatalouden päästöjen vähentämiseen.

Ilmastomuutoksen edetessä sateet lisääntyvät eikä maa ole talvella enää roudassa, jolloin maatalouden ravinnekuormitus kasvaa. On pidemmällä aikavälillä nähtävissä tilanne, jossa Itämeren kuormituksen purkuprosessien alkupään toimijoiden eli maanviljelijöiden nykyiset suojelutoimet Suomessa on lähes loppuun käytetty. Vaarana voi olla elinkeinotoiminnan lähes katoaminen Suomesta, erityisesti jos suhteellisesti ottaen esimerkiksi Puolan kaltaisen suuren maanviljelysmaan suojeluvastuu jää edelleen heikoksi. Näistä lähtökohdista olisi olennaista saada alulle keskustelu ravinnetase-

ajattelusta tukijärjestelmän perustana ja ravinne-päästökaupan tuonnista maatalouteen. Tällöin tukijärjestelmä palkitsisi ravinteiden käytön korkeasta hyötysuhteesta päästökaupan kautta. Viljelijä voisi myös kompensoida aiheuttamansa päästöt poistamalla ravinteita puhdistuskalastuksella tai vesikasvien kasvustoa korjaamalla. Yksittäistä maanviljelijää myöten etsittäisiin ravinnetaseiden ja päästökaupan kautta paras viensiensuojelun hyötysuhde.

Meriliuonnon monimuotoisuus ja kalakantojen suojelu. Meriliuonnon monimuotoisuuden suojele ei ole saanut painoarvoonsa nähden riittävää osuutta selonteossa. Kalastus on aihekokonaisuutena myös vähän käsitelty. Kalakantojen taantuminen on tosiasia, ja pitkällä aikavälillä saattaa olla tarpeen turvautua jopa kalastuskieltojen voimaansaattamisen osassa Itämeren koskien tiettyjä kalalajeja. Kasvavan meriliikenteen ja ilmastomuutoksen myötä vieraslajien leviäminen on entistä todennäköisempää.

HELCOM. Kun Itämeren ympäristönsuojelutoimet nojaavat alan vahvaan toimijaan eli Itämeren suojelukomissioon HELCOMiin, siihen osallistuvat kaikki Itämeren rantavaltiot ja EU ja toiminta perustuu kansainväliseen valtiosopimukseen. Olennaista on, että jäsenmaat tukevat ja noudattavat HELCOMin vuonna 2007 hyväksyttyä toimintasuunnitelmaa.

Merenkulun eräs suojelutavoite on kieltää matkustaja-alusten käymäläjätevesien laskeminen Itämereen. Tätäkin hanketta on valmisteltu HELCOMissa Suomen vetovastuulla.

HELCOMin Itämeren toimintaohjelmassa ja sen hankkeissa on Suomelle tärkeätä meriturvallisuus. Itämeri-selonteon meriturvallisuutta koskeva osa perustuu huhtikuussa 2009 valmistuneeseen hallitusohjelman mukaiseen Itämeren meriturvallisuusohjelmaan, joka on laaja-alainen toimintasuunnitelma merenkulun turvallisuuden lisäämiseksi Suomen vesialueilla ja koko Itämerellä vuosina 2009–2014. Peruslähtökohdista on, että onnettomuuksia ja niiden seurauk-

sia pyritään ehkäisemään ennalta entistä tehokkaammin.

Itämeren turvallisuuspolitiikan kunnianhimoinen tavoite on pyrkiä johtavaksi meriturvallisuuden alueeksi maailmassa. Itämerellä monet liikkuvat alukset ovat liputusmaiden alaisia, joiden turvallisuussäännöt ja -käytännöt eivät vastaa kaavailtuja vaatimuksia.

Konkreettisten tulosten saavuttaminen meriturvallisuuden parantamisessa edellyttää tiivistä yhteistyötä erityisesti Venäjän kanssa. Esimerkkinä voidaan mainita Suomenlahden pakollisen ilmoittautumisjärjestelmän (GOFREP ja VTS) ylläpitäminen ja edelleen kehittäminen yhdessä Venäjän ja Viron kanssa. Parhaillaan valmistellaan kolmikantayhteistyönä Suomenlahden risteävän liikenteen turvallisuutta parantavaa ehdotusta kansainväliselle merenkulkujärjestölle (IMO:lle).

Itämeren meriturvallisuusohjelmassa on myös sellaisia yksittäisiä kansallisia meriturvallisuustoimenpiteitä, kuten kannanmuodostus alusten miehistön pätevyyttä sekä koulutusta koskevien kansainvälisten määräysten uudistamiseen sekä Merenkurkun alusliikenteen reitittäminen ja ohjaus yhdessä Ruotsin kanssa.

Ongelmana toimintasuunnitelmassa on sen seuranta. On olennaista, että Suomi kerää esimerkiksi riittävän tarkat seuranta- ja tilastotiedot tavoitteiden toteutumisesta.

Erityisesti ilmastomuutoksen edetessä on esitetty pitkän aikavälin näkökulmasta kritiikkiä, että HELCOMin ohjelmat ja suositukset eivät alun alkaenkaan sido riittävästi Itämeren valtioita. On esitetty harkittavaksi, toimitaisivatko ohjelmat ja suositukset nykyistä paremmin sisällytettynä EU:n direktiiveihin (meristrategiadirektiivi, vesipuitedirektiivi) ja niiden toimeenpanoon sekä toimintaohjelmiin.

Lausunto

Lausuntonaan tulevaisuusvaliokunta esittää,

että ympäristövaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

TuVL 6/2009 vp — VNS 6/2009 vp

Helsingissä 14 päivänä lokakuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Marja Tiura /kok	Mats Nylund /r
vpj.	Jyrki Kasvi /vihr	Sirpa Paatero /sd
	Marko Asell /sd	Lyly Rajala /kok
	Kyösti Karjula /kesk (osittain)	Kimmo Tiilikainen /kesk
	Jouko Laxell /kok	Pertti Virtanen /ps
	Päivi Lipponen /sd (osittain)	Jukka Mäkelä /kok.
	Marjo Matikainen-Kallström /kok	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Paula Tiihonen.